

De Graafschap is vorig jaar onderzocht op het voorkomen van oude boslocaties en oorspronkelijk inheemse bomen en struiken. Er is nog een unieke mix aan cultuur en natuur in dit gebied. Maar de biodiversiteit in de drie historische landschapstypen van de Graafschap wordt bedreigd, maar is nog niet voorgoed verloren.

De Graafschap is een mix van

De Graafschap, zeg maar het grondgebied van de gemeenten Gorssel, Warnsveld, Lochem, Vorden, Ruurlo en een deel van Zutphen (Leestensche Broek), vormt vooral in landschappelijk opzicht een bijzondere regio. Vooral het beekdalgebied rondom Vorden is bijzonder gaaf en cultuurhistorisch waardevol. Het gebied bestaat uit een coulisselandschap met parken en parkbossen van buitenplaatsen en kastelen. In het IJsseldal zijn de houtwallen op stroomruggen en oeverwallen van de Ravenswaarden en Rijsselsche Waarden van betekenis.

De gemeenten Gorssel, Lochem, Warnsveld en Ruurlo liggen in een Pleistoceen dekzandgebied dat doorsneden wordt door een aantal beekdalen. De Lochemse berg is in oorsprong een stuwwal uit de voorlaatste ijstijd.

Goed bewaard

In het gebied rond Vorden en Wichmond is de karakteristieke beekdalflora grotendeels bewaard gebleven. Voor een gebied met zo'n lange cultuurinvloed van land-

Aan de bosrand wordt een brede bufferzone als zoom vrijgehouden van agrarisch gebruik.

De uitheemse bodembedekker *Pachysandra terminalis* verdringt hier de natuurlijk onderbegroeiing van boskruiden.

Grote fladderiepen bepalen de sfeer van deze bosrand.

Houtwallen en karakteristieke boerderijen zijn de historische bouwstenen voor het landschap van de Graafschap.

Foto s: Bert Maes

Aanbevelingen voor beheer

De beheerders in de Graafschap staan voor een lastige keuze. Algemene problemen met grondwaterstanden en mestinvloed zijn moeilijk aan te pakken voor plaatselijke eigenaren. Ook de gevolgen van de ruilverkavelingen op het landschap zijn niet gemakkelijk ongedaan te maken. De grootste kansen liggen in de uiterwaarden en het bekenlandschap van Vorden. Hier kunnen beheerders een keuze maken voor een landschapsarchitectonische benadering sec óf een combinatie met behoud of herstel van de natuurlijke biodiversiteit. Bij de eerste keuze is het cultuurhistorische landschap een uitstekende leidraad. Parkbossen, boerenbosjes en houtwallen kunnen worden hersteld volgens de oude kaarten en verkavelingen.

Voor beheer waarin een combinatie wordt gezocht met behoud of herstel van biodiversiteit is meer nodig. De hiernavolgende aanbevelingen kunnen dan wellicht als leidraad dienen:

- dun bospercelen uit om lichtminnende soorten te bevoordelen;
- bevoordeel met gericht bosrandbeheer de autochtone struiken. Op het landgoed Hackfort is daar al een begin mee gemaakt;
- kap aanplantbos en vorm deze om tot bos dat samengesteld is uit autochtone bomen en struiken;
- gebruik voor nieuwe aanplant of omvorming van sortiment geen onbekende of niet-autochtone herkomsten;
- stel soortbeschermingsplannen op voor de bedreigde en zeldzame soorten als: rood peperboompje, *Crataegus x macrocarpa*, de viltrozen *Rosa tomentosa* en *Rosa pseudoscabruscula*, *Rosa tomentella*, heggenroos, egelantier, mispel, wegedoorn en wilde appel;
- richt het beleid op behoud en gebruik van oude cultuurklonen, zoals van *Tilia x europaea*-klonen, *Tilia platyphyllos*, *Quercus robur*, *Ulmus*-klonen, *Populus x canadensis* 'Marilandica' en oude fruitrassen.

bedreigde cultuur en natuur

goederen en kastelen is dit heel opmerkelijk. Het grootste deel van het gebied is thans in bezit van Natuurmonumenten, naast kleinere eigendommen van het Geldersch Landschap, Staatsbosbeheer en particulieren. De bossen en houtwallen herbergen bosgemeenschappen die kenmerkend zijn voor leemhoudende, natte bodems.

Het uiterlijk van veel landschapselementen is eeuwenlang weinig veranderd. Ze zijn terug te vinden op de historische topografische kaarten. Dat betekent even-

wel niet dat die elementen niet aan veranderingen onderhevig zijn geweest. Vooral de hoofdboomsoorten met zomereik en beuk op de drogere en zwarte els en gewone es op de nattere gronden, zijn als autochtone herkomsten goeddeels verdwenen. We zien ze hier en daar nog in de vorm van een hakhoutrelict of als spaartelgen. Een oude, opgaande zomereik aan de Bolmansstraat in Epse met een omtrek van 6,15 m vormt hierop een uitzondering.

Autochtone bomen en struiken

Toch vormen de bosranden, beekoevers en houtwallen nog altijd de verblijfplaats voor autochtone bomen en struiken. We zien er bijzonderheden als: tweestijlige meidoorn, *Crataegus x media* (eenstijlige x tweestijlige meidoorn), *Crataegus x macrocarpa* (koraalmeidoorn x tweestijlige meidoorn), egelantier, viltrozen (*Rosa pseudoscabruscula* en *Rosa tomentosa*), heggenroos, *Rosa tomentella*, rood peperboompje, wilde appel, mispel, Spaanse aak, zomerlinde, fladderiep, wilde liguster en zuurbes. Algemener zijn er onder meer: zoete kers, hondstroos, wilde kardinaalsmuts, vogelkers, rode kornoelje, wegedoorn, zwarte bes en gewone es. In de kruiddlaag komen veel soorten voor die kenmerkend zijn voor oude bossen, zoals: bosanemoon, bosklaverzuring, eikvaren,

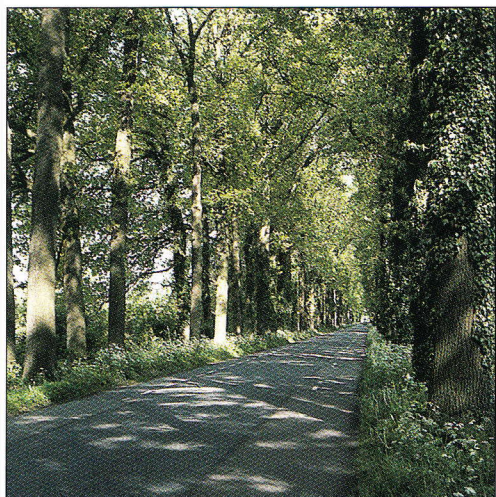
gele dovenetel, lelietje-van-dalen, gewone salomonszegel, dalkruid, dubbelloof, adelaarsvaren, grote muur en zelfs eenmaal zevenster. Hier en daar zien we oude spaartelgen van zomereik. Ze staan op de zandige hoge beekoevers, veelal samen met adelaarsvaren. Grote zeldzaamheden als Spaanse aak en rood peperboompje bereiken hier de noordgrens van hun natuurlijke areaal.

Ontginningsbossen

Het dekzandgebied van Gorssel, Warnsveld, Lochem en Ruurlo kent overwegend heideontginningsbossen. Ze zijn er in de eerste helft van de 20e eeuw aangelegd. Plaatselijk komen in dit gebied nog jeneverbes en wilde gagel voor. En hier en daar zijn bosjes en houtwallen met eiken-spaartelgen bewaard gebleven. In de beekdalen komen soortenrijkere landschapselementen voor met onder meer: geoorde wilg, zwarte bes, Gelderse roos, vogelkers, rozensoorten, tweestijlige meidoorn, zwarte populier en fladderiep.

Oud heggenlandschap

Op de oeverwallen en stroomruggen van de IJsseluiterwaarden in de omgeving van Epse en Gorssel komen relictten voor van het oude heggenlandschap met typische soorten van het oorspronkelijke hard-

De Hackfortse laan met zomereiken en houtwallen.

Inheemse soorten in de Graafschap

Adelaarsvaren	<i>Pteridium aquilium</i>
Beuk	<i>Fagus sylvatica</i>
Bosanemoon	<i>Anemone nemorosa</i>
Bosrank	<i>Clematis vitalba</i>
Dalkruid	<i>Maianthemum bifolium</i>
Dubbelloof	<i>Blechnum spicant</i>
Eenstijlige meidoorn	<i>Crataegus monogyna</i>
Egelantier	<i>Rosa rubiginosa</i>
Eikvaren	<i>Polypodium vulgare</i>
Fladderiep	<i>Ulmus laevis</i>
Gelderse roos	<i>Viburnum opulus</i>
Gele dovenetel	<i>Lamium galeobdolon</i>
Geoorde wilg	<i>Salix aurita</i>
Gewone salomonszegel	<i>Polygonatum multiflorum</i>
Gewone es	<i>Fraxinus excelsior</i>
Gladde iep	<i>Ulmus minor (carpinifolia)</i>
Grote muur	<i>Stellaria holostea</i>
Heggenroos	<i>Rosa corymbifera</i>
Hondsroos	<i>Rosa canina</i>
Jeneverbes	<i>Juniperus communis</i>
Lelietje-van-dalen	<i>Convallaria majalis</i>
Mispel	<i>Mespilus germanica</i>
Rode kornoelje	<i>Cornus sanguinea</i>
Rood peperboompje	<i>Daphne mezereum</i>
Sleedoorn	<i>Prunus spinosa</i>

houtoobos, zoals: gewone es, gladde iep, wilde kardinaalsmuts, wegedoorn, eenstijlige meidoorn, rode kornoelje, sleedoorn, bosrank en wilde rozensoorten. De belangrijkste uiterwaarden in dit opzicht zijn de Epsewaarden en de Ravenswaarden. Omdat recent opnieuw hekken zijn aangelegd is het autochtone karakter van de struiken niet altijd even duidelijk. Op een oud rivierduin bij Epse komen hakhout en spaartelgen voor van zomereik met een geschatte leeftijd van 200 tot 300 jaar.

Knelpunten

In de afgelopen decennia is de karakteristieke flora achteruitgegaan door ontwatering en effecten van bemesting. Er treedt sterke verbraming op in de ondergroei. Vanwege het wegvallen van dunnings- en hakhoutbeheer worden de bossen steeds schaduwrijker, waardoor lichtminnende kruiden en struiken minder kans krijgen. Te verwachten is dat soorten als rood peperboompje en viltrozen in de toekomst zullen verdwijnen als soortgerichte maatregelen achterwege blijven.

Een grote bedreiging voor het oorspronkelijk inheemse karakter van de bomen en struiken vormt de aanplant van inheems, maar niet autochtoon plantmateriaal. De aanplant van Zuid-Europese rozen staat tegenover jaarlijks slinkende populaties van de toch al zeldzame autochtone rozen. Hierdoor vindt floravervalsing plaats en ontstaat floraconcurrentie. Ofschoon het karakteristieke landschapelijk beeld als geheel tot in lengte van dagen kan blijven bestaan, zal in de toekomst de Graafschap als genenbron-gebied goeddeels verloren gaan. Dit geldt zowel voor het gebied Vorden-Wichmond als voor de IJsseluiterwaarden. Ten slotte moet hier nog de versnippering worden genoemd van de botanisch waardevolle bosjes en houtwallen. Die versnippering is een gevolg van het houtteeltkundig beheer van de perceeltjes. Hierdoor gaat de visuele samenhang van het traditionele landschap verloren. Ook belemmeren de aanplantpercelen de verjonging van de autochtone bomen en struiken en de verspreiding van inheemse kruiden en dieren.

De bottels van *Rosa pseudosabruscula* (viltrozengroep).

Bloem van de mispel in de Graafschap.

Bloeiende Gelderse roos.

Vruchten van de wilde kardinaalsmuts.

Spaanse aak	<i>Acer campestre</i>
Tweestijlige meidoorn	<i>Crataegus laevigata</i>
Vogelkers	<i>Prunus padus</i>
Wegedoorn	<i>Rhamnus cathartica</i>
Wilde appel	<i>Malus sylvestris</i>
Wilde gagele	<i>Myrica gale</i>
Wilde kardinaalsmuts	<i>Euonymus europaeus</i>
Wilde liguster	<i>Ligustrum vulgare</i>
Witte klaverzuring	<i>Oxalis acetosella</i>
Zevenster	<i>Trientalis europaea</i>
Zoete kers	<i>Prunus avium</i>
Zomereik	<i>Quercus robur</i>
Zomerlinde	<i>Tilia platyphyllos</i>
Zuurbes	<i>Berberis vulgaris</i>
Zwarte bes	<i>Ribes nigrum</i>
Zwarte els	<i>Alnus glutinosa</i>
Zwarte populier	<i>Populus nigra</i>

Onderzoek in de Graafschap

Het onderzoek in de Graafschap omvatte een gebiedsdekkende kartering van de gemeenten Gorsel, Warnsveld, Lochem, Vorden, Ruurlo en een deel van Zutphen (Leestensche Broek). In opdracht van de Provincie Gelderland is het onderzoek uitgevoerd door Bronnen Onderzoek & Advies (Millingen aan de Rijn) en Ecologisch Adviesbureau Maes (Utrecht).

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken.

